

KONGRESS 2018

HANDLINGS- PROGRAM

Gäller 2018–2022

PRO

INNEHÅLL

Gemenskap och förändring – det här är PRO	4
Solidaritet och rättvisa - PRO:s grundläggande värderingar	4
Meningsfulla aktiviteter och inflytande	5
Pensionärernas röst	6
Ökat inflytande och stärkta rättigheter	6
Äldreforskning	7
PRO:s krav:	8
Ett jämställt pensionärliv	8
PRO:s krav	9
Pensionärers ekonomi	9
PRO:s krav:	9
Äldres boende	11
PRO:s krav:	12
Samhällsplanering och kollektivtrafik	12
PRO:s krav:	13
Ett liv i hälsa	13
Hälsa och välbefinnande	14
Äldres sexualitet	15
Mat – en källa till glädje och hälsa	15
PRO:s krav:	15
Folkbildning – det livslånga lärandet	15
Lokaler för gemenskap	16
Digital kunskap för alla äldre	16
PRO:s krav:	16
Hjälpmedel och välfärdsteknik	17
PRO:s krav:	18
Trygghet och säkerhet	18
PRO:s krav:	18
Våld och kränkningar mot äldre	19
PRO:s krav:	19

Tillgänglig hälso- och sjukvård för ett liv i hälsa	19
Screening	20
Psyisk hälsa hos äldre	21
Palliativ vård och omsorg	21
Läkemedel på gott och ont	21
Vaccinationsprogram för äldre	22
Patientsäkerhet och kvalitetsarbete	22
PRO:s krav:	22
Tand- och munhälsa	23
PRO:s krav:	23
God vård och omsorg för äldre	24
PRO:s krav:	24
Medarbetarnas roll i vården och omsorgen om äldre	24
PRO:s krav:	25
Mångfald och vinstintressen inom vård och omsorg	25
Upphandling	26
Lagen om offentlig upphandling (LOU)	26
Lagen om valfrihetssystem (LOV) inom äldreomsorgen	26
Vårdvalet i primärvården	26
Etableringsfrihet	27
PRO:s krav:	27
Konsumentmakt	28
PRO:s krav:	28
Integration	28
PRO och miljön	29
PRO:s krav:	30
PRO tar plats i världen	30

Gemenskap och förändring – det här är PRO

PRO ska erbjuda gemenskap och meningsfulla aktiviteter för landets pensionärer, förbättra livet för äldre genom att arbeta för samhällsförändringar och bättre levnadsvillkor, vara en del i det livslånga lärandet och folkbilda utifrån organisationens värdegrund samt värva medlemmar och vara en så attraktiv organisation att medlemmarna känner stort värde i sitt medlemskap.

Vi äldre blir allt friskare, bättre utbildade och vi lever längre. Till skillnad från tidigare generationer har många äldre i dag ett aktivt och utvecklande liv efter pensioneringen. Samtidigt finns det sociala skillnader i ohälsa och för tidig död. PRO är, och ska vara, en organisation som strävar efter goda levnadsvillkor och bästa möjliga hälsa, vård och omsorg för alla pensionärer. Utgångspunkten är att leva livet hela livet. Vi i PRO vill lyfta fram de positiva sidorna av pensionärlivet. Vi vill göra livet för äldre tryggare, friskare och mer meningsfullt. Vi vill också samverka över generationsgränserna.

Alltsedan PRO, Pensionärernas riksorganisation, startade 1942 vilar verksamheten på två ben. Genom en mängd meningsfulla och trevliga aktiviteter erbjuder PRO gemenskap för pensionärer. PRO är också en intressepolitisk organisation som påverkar samhällsutvecklingen för att förbättra pensionärens levnadsvillkor. PRO har en utbredd studieverksamhet med tusentals studiecirklar och kurser runt om i landet. Studieverksamhet sker i samarbete med ABF. Det ska vara möjligt att lära nytt hela livet. Navet i det livslånga lärandet är PRO:s folkhögskola i Gysinge med filialer.

PRO har en viktig roll i samhället, inte minst mot bakgrund av att vi blir fler äldre. PRO har under de senaste 75 åren påverkat samhället till det bättre för äldre. Samhället står ständigt inför nya utmaningar vilket gör PRO:s roll lika relevant i dag som vid starten 1942.

Med många medlemmar i ryggen bildar PRO opinion för att påverka beslutsfattare kring frågor som är viktiga för äldre.

PRO är pensionärernas starkaste röst i samhällsdebatten!

Solidaritet och rättvisa – PRO:s grundläggande värderingar

PRO:s grundläggande värderingar är en trygg plattform för alla som är engagerade inom organisationen och i arbetet för ett demokratiskt välfärdssamhälle.

PRO verkar för alla människors lika värde och ett samhälle som präglas av solidaritet, rättvisa och medmänsklighet. Välfärden är till för alla – inte endast för ett fåtal med goda ekonomiska resurser.

Alla har rätt till ekonomisk trygghet och en trygg livsmiljö. Samhället ska erbjuda god vård och omsorg för alla medborgare efter behov och med solidarisk finansiering. En solidariskt finansierad välfärd av hög kvalitet är en förutsättning för jämlikhet och jämställdhet.

Ett samhälle som är jämlikt och jämställt är bra för alla. PRO vill se ett samhälle där vi solidariskt ställer upp för varandra, där de ekonomiska skillnaderna minskar, där kvinnor och män är jämställda och där alla känner sig välkomna oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder. Attityder och värderingar behöver ständigt diskuteras, där respekt för allas lika värde formas i våra vardagliga handlingar och i vår gemenskap.

För PRO är det självklart att motverka främlingsfientlighet och alla former av diskriminering, inte minst diskriminering på grund av ålder.

PRO:s tilltro till solidaritet, rättvisa och medmänsklighet sträcker sig längre än till Sveriges gräns. PRO är med och påverkar livsvillkoren för äldre även internationellt.

PRO är en välkomnande, öppen och stark organisation!

Meningsfulla aktiviteter och inflytande

PRO:s uppdrag från medlemmarna är att uppmärksamma och tydligt säga ifrån när det gäller brister och orättvisor i samhället som drabbar pensionärer. Det kan gälla otillräcklig omsorg om äldre, svagheter i pensionssystemet, orättvis beskattning av pensioner eller bristen på ändamålsenliga bostäder med rimliga hyror.

I det här handlingsprogrammet beskriver vi de principiella ställningstaganden organisationen har inom viktiga intressepolitiska områden för åren 2018–2022. Handlingsprogrammet är en utgångspunkt för alla som tillsammans med PRO ställer krav på en bättre tillvaro för Sveriges pensionärer.

Förutom handlingsprogrammet har PRO särskilda program och rapporter för olika ämnesområden. Dessa innehåller bakgrund, fakta och beskriver PRO:s ställningstaganden mer i detalj.

Tiden som pensionär är för de flesta av oss en fin tid. Men livet som pensionär är inte jämlikt. Människor har olika livsvillkor, ekonomiska förutsättningar och hälsa. Livet förändras ju äldre man blir. Att man som äldre ska kunna leva ett bra liv trots sjukdom, ofrivillig ensamhet och ibland knappa ekonomiska resurser ställer stora kvar på samhället.

PRO uppmärksammar brister och orättvisor som drabbar pensionärer. Vi använder vår gemensamma styrka av att vara många medlemmar till att påverka i frågor som berör vår vardag och våra liv. PRO ska påverka samhällsutvecklingen också genom att visa på goda exempel och komma med konstruktiva förslag på förbättringar.

PRO är en aktiv organisation som kräver att medlemmarna respekteras. Vi har ett verkligt inflytande främst inom de områden som rör äldre i samhället. Vi strävar efter att pensionärernas röst och erfarenhet även i övrigt tas tillvara i samhället.

Ju fler vi är desto starkare är vi!

Pensionärernas röst

Ökat inflytande och stärkta rättigheter

Äldres kunskap, erfarenhet och vilja att vara delaktiga ska tas tillvara i samhället och i politiken. I dag är de äldres och PRO:s insatser en ovärderlig resurs för samhällsutvecklingen. PRO motverkar alla former av diskriminering, inte minst diskriminering på grund av ålder. Åldersmaktordningen ska brytas. Alla äldre har rätt att bli bemötta med respekt.

Åldersdiskriminering innebär att människor enbart utifrån sin ålder tilldelas en särskild plats och roll i samhället. Detta trots att åldern inte säger något annat än hur många år en person har levt. Förlegade och förringande attityder till äldre och åldersgränser finns inom flera delar av samhällslivet. Det behövs en kraftfull lagstiftning mot åldersdiskriminering som omfattar alla samhällets områden. Lagstiftning är inte den enda vägen, men det är en viktig markering att ålder aldrig får utgöra ett skäl för negativ särbehandling. PRO ska synas och höras i den allmänna debatten.

För att kunna bevaka samhällsutvecklingen och hävda äldres intressen, ska PRO påverka politiska beslutsfattare.

PRO är aktivt och påverkar på alla nivåer i samhället. Föreningar, samorganisationer och distrikt lyfter fram PRO:s åsikter till beslutsfattare i kommuner och landsting/regioner genom bland annat de kommunala och regionala pensionärsråden. I de flesta kommuner finns i dag pensionärsråd. Detsamma gäller för landsting/regioner. Men alltför ofta blir de kommunala pensionärsråden endast informationsmottagare.

På nationell nivå påverkar PRO regering, riksdag och myndigheter genom att vi medverkar i utredningar och arbetsgrupper och svarar på remisser.

Pensionärsorganisationerna möter regelbundet regeringen i dess pensionärskommitté. Både regeringens pensionärskommitté och pensionärsråden fyller en viktig uppgift både för pensionärsorganisationerna och inte minst för politikerna. De politiska beslutsfattarna får genom dessa en god möjlighet att inhämta råd och synpunkter inför beslut som rör äldre direkt från målgruppen. Regionala och kommunala pensionärsråd är en resurs inför beslut, inte enbart som arena för information om redan fattade beslut. PRO påverkar fler kommuner att bli "äldrevänliga städer" i vilka äldres kunskap tas tillvara och äldre tillåts påverka beslut.

PRO bildar opinion genom att synas och höras i lokala, regionala och nationella medier.

Det är oacceptabelt att beslutande församlingar har ett underskott av personer över 65 år. Andelen personer över 65 år motsvarar cirka 25 procent av väljarkåren. I Sveriges riksdag var 1,7 procent av ledamöterna 65 år och äldre efter valet 2018. Representationen av äldre i beslutande församlingar måste återspegla äldres andel i befolkningen. PRO ska verka för att äldre finns med på vallistor såväl lokalt, regionalt som nationellt.

För PRO är det självklart att motverka främlingsfientlighet och alla former av diskriminering, inte minst diskriminering på grund av ålder.

Äldreforskning

Det är viktigt att det i vårt land bedrivs en omfattande forskning där äldres villkor analyseras och utvärderas. Betydelsen av sådan forskning ökar i takt med att antalet äldre växer och att vården och omsorgen blir mer omfattande. I dagsläget finns för lite forskning på äldre kvinnor och män – framför allt kliniska studier.

Ett annat angeläget forskningsområde är konsekvenserna av åldersdiskrimineringen i samhället – ett område som det måste satsas mer forskningsresurser på. Forskningen ska lyfta fram den diskriminering som drabbar äldre. Det ger oss bättre förutsättningar att driva frågor om hur denna diskriminering ska bekämpas.

Forskning måste alltid ske med utgångspunkt i kvinnors och mäns likheter och olikheter samt deras skilda socioekonomiska livsvillkor.

PRO:s krav:

- En kraftfull lag mot åldersdiskriminering i livets alla skeden.
- En lag som reglerar pensionärsråden och gör dem obligatoriska och väl fungerande i kommuner och landsting/regioner.
- Alla beslutande politiska församlingar ska ha en representation av personer som är 65 år eller äldre motsvarande minst 20 procent.
- Forskning på äldre kvinnor och män ska utvecklas och ta utgångspunkt ur deras skilda socioekonomiska livsvillkor.

Ett jämställt pensionärliv

PRO är en feministisk organisation. Det innebär att vi anser att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sitt eget liv. Äldre kvinnors politiska, sociala och ekonomiska rättigheter ska stärkas med målet att skapa jämställdhet mellan kvinnor och män. Vi arbetar också för att motverka stereotypa föreställningar av personer oavsett kön. PRO arbetar för att ha en jämställd representation på alla nivåer i den egna organisationen.

En jämställd pensionärstillvaro kräver att PRO sätter mål och ställer krav utifrån utgångspunkten att kvinnliga och manliga pensionärer inte är jämställda och därmed har olika behov. Allt arbete som bedrivs inom PRO ska genomsyras av en tydlig jämställdhetsprofil.

Äldre kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet. Män och kvinnor ska på lika villkor kunna delta i de politiska processerna, både som väljare och som vald. Det gäller på alla beslutande nivåer i samhället, men också i vår egen organisation.

Äldre kvinnor och män ska ha samma möjligheter att ha ekonomisk trygghet och självständighet under pensionärsåren. För det krävs förändrade villkor på arbetsmarknaden och en mer jämställd fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Den strukturella lönediskrimineringen av kvinnor och undervärderingen av kvinnodominerade sektorer på arbetsmarknaden måste bort. Kvinnor ska ha tillgång till trygga anställningar på heltid. Män och kvinnor måste ta ett gemensamt och lika ansvar för familj och barn. Därför måste föräldraförsäkringen individualiseras. För en jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet måste den offentligt finansierade vården och omsorgen byggas och kvaliteten förbättras.

Äldre kvinnor och män ska ha samma förutsättningar för en god hälsa och erbjudas vård och omsorg på lika villkor. Män och kvinnor ska bli bemötta på lika villkor i kontakt med hälso- och sjukvården och de ska ha tillgång till de mest effektiva behandlingsmetoderna, utifrån sitt individuella behov. Det gäller även vid behandling med läkemedel. Vård- och omsorgsforskning måste ta i beaktande de likheter, men också de skillnader som finns mellan kvinnor och män.

Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Det gäller allt våld, fysiskt och psykiskt, inklusive sexuellt våld och hot om våld som riktas mot kvinnor och flickor. Äldre män och kvinnor ska kunna leva ett liv fritt från alla former av våld och ska ha samma rätt och möjlighet att bestämma över sin egen kropp och sexualitet.

För att detta ska bli verklighet krävs kunskap och studier. PRO ska därför i samarbete med PRO:s folkhögskola utarbeta kurser och handledningar för förtroendevalda på alla nivåer.

PRO:s krav:

- Höj de kvinnodominerade yrkenas löner och status. Förbättra arbetsmiljön och säkerställ trygga arbeten på heltid, utan delade turer.
- Individualisera föräldraförsäkringen.
- Den offentligt finansierade vården och omsorgen ska byggas ut och kvaliteten förbättras.
- Män och kvinnor ska ha tillgång till vård och omsorg på lika villkor.
- Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Både män och kvinnor ska kunna leva ett liv fritt från alla former av våld och övergrepp.
- Representanter i beslutande organ i PRO ska spegla medlemskåren avseende bland annat kön, ålder och bakgrund.

Pensionärers ekonomi

Alla har rätt till ekonomisk trygghet. Ett samhälle som är jämlikt och jämställt är bra för alla. PRO vill se ett samhälle där vi solidariskt ställer upp för varandra, där ekonomiska skillnader mellan människor minskar, inte ökar. Pension är uppskjuten lön och ska beskattas som sådan.

Alla pensionärer ska känna sig trygga med sin ekonomi. Det ska gå att leva ett bra liv på sin pension. Pensionen är den största anledningen till oro bland de som är på väg att lämna arbetslivet. Pensionärer har halkat efter löntagarnas ekonomiska utveckling under de senaste åren. Det beror dels på att pensionen varierar mellan åren på grund av den så kallade bromsen i pensionssystemet, dels på grund av att pensionärer betalar mer skatt än löntagare. Det finns en stor grupp pensionärer med låga pensioner. Klyftan mellan lön och pension har ökat över tid. Om ingenting görs kommer denna klyfta ytterligare att öka.

Antalet äldre i Sverige med inkomster under EU:s relativa fattigdomsgräns ökar kraftigt – från 75 000 när dagens pensionssystem skapades på 90-talet till över 245 000 i dag. Det motsvarar var åttonde pensionär. EU:s gräns för låg ekonomisk standard eller relativ fattigdom är en inkomst lägre än 60 procent av medianinkomsten i landet.

Bland pensionärerna med de lägsta inkomsterna är huvuddelen kvinnor som under sitt yrkesliv har haft låga löner och arbetat deltid. Pensionerna måste utformas på ett sådant sätt så att det ska ha lönat sig för alla att ha arbetat när de blir pensionärer. Skillnaden mellan kvinnors och mäns pensioner är alltför stora. Det beror framför allt på att ett ojämnt arbetsliv påverkar pensionen, men också på att marginaleffekterna i pensionssystemet för kvinnor med låg pension förstärker dessa orättvisor.

Förslag har lagts om att höja pensionsåldern i syfte att öka intäkterna till pensionssystemet och höja pensionerna. Med tanke på att vi i genomsnitt lever allt längre är en sådan förändring begriplig. Dock är det nödvändigt att detta blir en möjlighet för alla. Arbetsmiljön måste därför bli bättre inom yrken där många går i pension i förtid eftersom man inte orkar arbeta till man fyller 65 år. Trygghetssystemen måste också omfatta den äldre arbetskraften. Höjd pensionsålder får inte innebära ökade klyftor inom pensionärskollektivet. De höga marginaleffekterna för pensionärer med låga inkomster måste därför åtgärdas.

Pensionen ska ge ekonomisk trygghet och måste därför utvecklas i takt med löne- och kostnadsutvecklingen i samhället. Därför ska den automatiska balanseringen i den så kallade bromsen avskaffas. Garantipensionen ska följa den övriga inkomstutvecklingen i samhället.

Lika skatt på lön och pension är en rättvisefråga och något PRO arbetar för sedan lång tid. Därför är det bra att regeringen har lyssnat på PRO:s krav och steg för steg uttraderar skillnaden i skatt mellan lön och pension. Regeringen har föreslagit att skillnaden i skatt på pension och lön ska vara borta år 2020. Pension är uppskjuten lön, ersättning för utfört arbete. PRO ger inte upp kampen för rättvis skatt förrän alla som uppbär någon form av pension betalar lika mycket i skatt som löntagare.

Pensionärer med låga inkomster kan få tillägg till sin pension för att täcka boendekostnaden. Bostadstillägget har inte anpassats efter de verkliga boendekostnaderna på många år. PRO kräver att bostadstillägget ska vara 100 procent av bostadskostnaden upp till 8 000 kronor. Ersättningen bör därefter följa utvecklingen av index för hyreskostnaderna. Det krävs informationsåtgärder för att fler ska söka bostadstillägg, som är en del av grundskyddet, eftersom alltför många inte söker det trots att de är berättigade till det.

PRO:s krav:

- Höj den allmänna pensionen.
- Alla pensionärer ska ha en pension över den relativa fattigdomsgränsen.
- Lika skatt på pension och lön.
- Bostadstillägget ska vara 100 procent av boendekostnaden upp till 8 000 kronor och följa hyreskostnadsutvecklingen.
- Informationen om möjlighet till bostadstillägg ska förbättras.
- Slopa den så kallade bromsen i pensionssystemet.
- Att garantipensionen räknas upp med inkomstbasbeloppet.
- Avveckla premiepensionssystemet och för över avgifterna till inkomstpensionssystemet.

Äldres boende

Äldre har rätt till en trygg livsmiljö och ett boende till rimliga kostnader så att även män och kvinnor med låga pensioner har möjlighet att bo bra. Fler bostäder för äldre måste byggas och anpassas till äldres behov.

Äldres livskvalitet är starkt kopplad till boendet och boendemiljön. Oavsett om man bor i egen villa, lägenhet eller på äldreboende/särskilt boende för äldre¹ är det "mitt hem" det handlar om när vi talar om äldres boende. Det handlar om tillgänglighetsanpassade hus och lägenheter, men också om närheten till livsmedelsbutiker, vårdcentraler, apotek, grönområden och kollektivtrafik. Boendemiljön ska inbjuda till promenader och stimulera möten mellan människor.

Att bo på ett sätt som skapar förutsättningar för delaktighet i samhället, ett rikt socialt liv och meningsfulla aktiviteter är grundläggande för ett bra liv. Men i dagsläget finns det få alternativ för äldre att flytta till när det vanliga boendet blir för stort, för otillgängligt eller brister på annat sätt. Många äldre bor i glesbygd eller på andra orter där det inte finns någon efterfrågan på bostäder. De som bor i villa får den inte såld och tvingas därmed ofta bo kvar i ett otillgängligt boende. För att underlätta för dem krävs någon form av statligt stöd eftersom marknaden i praktiken hindrar dem från att flytta. Många pensionärer har svårt att få banklån för att köpa en ny bostad. Hyresrätterna blir allt färre. Detta är ett stort hinder för många som vill skaffa sig en ny bostad.

Det behövs därför byggas fler hyresrätter anpassade för äldre till rimliga hyror i centrala lägen. Bostadsfinansieringen och beskattningen av bostäder måste förändras så att olika upplåtelseformer får en likvärdig ställning och bidrar till att rörligheten på bostadsmarknaden ökar.

1. Enligt Socialstyrelsens termbank är äldreboende synonymt med särskilt boende för äldre. Särskilt boende för äldre är ett boende som tillhandahåller bostäder eller platser för heldygnsvistelse tillsammans med insatser i form av vård och omsorg för äldre personer med behov av särskilt stöd.

Det är mycket stor brist på särskilda boenden för äldre, seniorboenden, trygghetsboenden och servicehus. Bristen är så stor att personer som fått ett biståndsbeslut om särskilt boende får vänta alltför länge till verkställigheten av beslutet i vissa kommuner. PRO kräver därför att det byggs 350 000 nya bostäder för äldre inom en tioårsperiod, varav 35 000 lägenheter inom särskilda boenden för äldre.

PRO driver kravet på att en utredning tillsätts som ser över förutsättningarna för att ge enskilda möjlighet att själva välja om de vill flytta till ett särskilt boende, utifrån grunden att den enskildes frihet att välja boendeform stärks. Den som bor i särskilt boende ska ha rätt att utan ny biståndsprövning flytta till särskilt boende i annan kommun.

I anslutning till äldres boende ska det finnas lokaler att mötas i. Det skapar möjlighet till gemenskap och samvaro och motverkar ensamhet och isolering.

Äldres behov av bostäder måste tydliggöras i de kommunala bostadsförsörjningsplanerna.

PRO:s krav:

- 350 000 nya bostäder för äldre inom en tioårsperiod, varav 35 000 nya lägenheter inom särskilda boenden för äldre.
- Sänk tröskeln för en positiv biståndsbedömning.
- Kraftfulla åtgärder från stat och kommun för att förbättra tillgängligheten till bostäder och bostadsmiljöer.
- Tillgång till service i bostädernas närmiljöer.
- Rimliga boendekostnader.
- Bostadsfinansieringen och beskattningen av bostäder ska förändras så att olika upplåtelseformer får en likvärdig ställning.
- Bostadsförmedlingar ska inrättas i hela landet.
- Reparationer med standardhöjande åtgärder ska anpassas så att den boende kan välja olika nivåer och att hyreshöjningar i samband med reparationer tas ut stegvis.
- Anpassa utemiljön efter alla generationers behov.

Samhällsplanering och kollektivtrafik

En trygg livsmiljö innebär att närmiljön utformas utifrån de behov som äldre har. Äldre ska ges möjlighet att vara delaktiga i samhällsplaneringen. Kollektivtrafiken ska vara tillgänglig och ha låga avgifter. En säker och genomtänkt gångtrafik ska utvecklas.

Äldre vill vara med och forma samhället och närmiljön. Om äldre i ett tidigt skede är delaktiga i samhällsplaneringen kan hänsyn tas till behov hos en åldrande befolkning. Det kan handla om allt från snöröjning till vilobänkar på väg till busshållplatsen. Butiker och annan service måste finnas tillgänglig även för den som inte har tillgång till bil. Det gäller även i glesbygden där samhället kan behöva göra särskilda insatser för att garantera nödvändig service.

Ett aktivt åldrande kräver en fungerande kollektivtrafik. Det är viktigt att de allmänna transportmedlen är tillgängliga för alla. Färdtjänsten är en del av kollektivtrafiken med samma avgifter och rabatter som övrig kollektivtrafik. Avgifter och rabatter för pensionärer är en lokal eller regional angelägenhet. Servicelinjer är viktiga komplement till övrig kollektivtrafik.

Utformning av vägar, korsningar, gång- och cykelbanor ska liksom trafikrytmen utgå från att en stor del av Sveriges befolkning utgörs av äldre människor.

PRO har ett aktivt trafiksäkerhetsarbete och det är därför viktigt att PRO genom de kommunala och regionala pensionärsråden är med och påverkar samhällsplaneringen.

Samhällsplaneringen ska vara långsiktigt hållbar. De kommunala och regionala pensionärsråden är viktiga aktörer i samhällsplaneringen. Genom pensionärsråden ska äldre vara delaktiga i arbetet med att ta fram bland annat bostads- och trafikförsörjningsplaner.

Livsvillkoren skiljer sig åt mellan landsbygd och stora städer i Sverige. Det är viktigt att uppmärksamma när kollektivtrafik, färdtjänst och samhällsservice i form av bankkontor, livsmedelsbutiker och apotek försvinner från glest befolkade områden. Även tillgången till internet skiljer sig mellan glesbygd och storstad. Det blir svårare att leva ett självständigt och oberoende liv när service försvinner.

PRO:s krav:

- Kollektivtrafiken ska vara väl utbyggd och ha låga avgifter.
- En fungerande färdtjänst är en viktig del av kollektivtrafiken och ska ha samma avgifter och rabatter som övrig kollektivtrafik.
- Äldre ska ha möjlighet att vara delaktiga i att forma samhället och närmiljön.

Ett liv i hälsa

Äldre ska ha förutsättningar att leva ett hälsosamt och stimulerande liv. Det är aldrig för sent med hälsofrämjande och berikande upplevelser tillsammans med andra. Det livslånga lärandet är en del i ett hälsosamt åldrande – det ska vara möjligt att lära nytt hela livet.

De flesta av oss äldre lever ett ganska gott och aktivt liv. En nybliven pensionär kan räkna med många aktiva år. Pensioneringen kan ge möjlighet att förverkliga önskningar man tidigare inte har haft tid till.

Samtidigt vet vi att ett gott liv i hälsa hänger nära samman med de sociala livsvillkoren. De sociala och ekonomiska klyftorna bland äldre återspeglas i skillnader i ohälsa och för tidig död. Det måste skapas förutsättningar för en god och jämlik hälsa.

PRO har ett rikt utbud av aktiviteter med varierande mötestider och innehåll, som främjar hälsa och gemenskap. I föreningarna spelar man boule, promenerar, sjunger tillsammans och mycket annat. För att motverka ensamhet och ofrivillig isolering finns runt om i landet cirka 3 000 kontaktombud som håller kontakt med medlemmar som av olika anledningar inte har möjlighet att delta i möten och andra verksamheter. På PRO:s folkhögskola för äldre erbjuds kurser i gympa, hantverk, språk och mycket annat som gör livet innehållsrikare.

Kulturupplevelser främjar äldres hälsa. Alla ska ha tillgång till litteratur, teater, konst, museer och andra berikande upplevelser, men också själva få vara delaktig i ett kulturskapande genom att sjunga, spela teater, ägna sig åt hantverk eller annat. Bibliotekens och bokbussarnas roll är viktig, inte bara för bokutlåning utan för att de tillhandahåller tjänster som till exempel internet och fungerar som sociala mötesplatser.

Kultur av olika slag spelar en viktig roll inom all PRO-verksamhet och både antalet utövare och antalet deltagare på kulturarrangemang är stort. Denna verksamhet ska utvecklas vidare. Runt om i landet växer PRO-kulturföreningar fram, med verksamhet av skilda slag. Det är viktigt att kultur får ta plats inom äldreomsorgen. Alla äldre ska ha tillgång till kulturupplevelser.

Hälsa och välbefinnande

För de som går i pension i dag är aktiviteter som gör att man håller sig frisk och aktiv viktiga. Det hälsofrämjande arbete som PRO bedriver ska utvecklas och vara en naturlig del av hela organisationen. PRO:s folkhögskola i Gysinge med filialer fortsätter erbjuda kurser i kost, hälsa och rörelse, för både medlemmar och för friskvårdsansvariga i föreningar och distrikt som sedan kan engagera medlemmar i hela landet. Allt hälsofrämjande arbete sker i nära samarbete med folkhögskolan som ska ha en tydlig hälsoprofil.

PRO genomför varje år större friskvårdsarrangemang, riksmästerskapen i boule, orientering, golf, PRO-klassikern, PRO-vetarna med flera. Mästerskapen ska utvecklas och bli fler.

Många som går i pension är fortfarande pigga och friska och har mycket kvar att bidra med i samhället. Genom PRO finns möjligheten att kanalisera denna lust att bidra i engagemang av konkret slag. Redan i dag finns flera tusen kontaktombud inom PRO som håller kontakt med medlemmar som inte längre har möjlighet att delta i verksamheten eller är nya medlemmar. Det bidrar till hälsa och glädje både för de som är kontaktombud och de som får stöd.

Äldres sexualitet

Sexualitet är en del av ett liv i hälsa och är för många en källa till glädje och njutning. Fortfarande finns det i samhället fördomar om att äldre har tappat sin sexuella lust och förmåga. Självklart ska även äldre, oavsett kön, sexuell läggning och omsorgsbehov, kunna uttrycka och utveckla sin sexualitet. I dag handlar äldres sexualitet ofta om bristande förmåga, men sexualitet är så mycket mer. För att motverka att frågor om äldres sexualitet och sensualitet beläggs med tabu krävs mer forskning, uppmärksamhet i medierna och utbildning av vård- och omsorgspersonal och andra strategiska personer inom kommun och landsting.

Mat – en källa till glädje och hälsa

Maten och måltiden är en källa till glädje. Maten och måltiden ska bidra till en god levnadsnivå och välbefinnande. Alla äldre, oavsett hur man bor, ska kunna äta mat av god kvalitet, lokalt tillagad och om möjligt av närproducerade råvaror. Inom äldreomsorgen kräver det kunniga beställare, riktiga kök och att personalen inom vården och omsorgen har kunskap om matlagning och näringslära och framför allt tid. Det ska vara en självklarhet att äldre som bor på särskilt boende eller har hemtjänst ska ha möjlighet att vara delaktiga i matlagningen och få äta mat tillsammans med andra.

PRO:s krav:

- Alla äldre ska kunna äta mat av god kvalitet, lokalt tillagad och om möjligt av närproducerade råvaror.
- Personal inom äldreomsorgen ska ha kunskap i matlagning och näringslära och ha tid för måltiden.
- Det ska vara en självklarhet att äldre som bor på särskilt boende eller har hemtjänst ska ha möjlighet att vara delaktiga i matlagningen och få äta mat tillsammans med andra.

Folkbildning – det livslånga lärandet

PRO är en betydelsefull aktör inom den svenska folkbildningen och bidrar till folkbildningens utveckling bland annat genom PRO:s folkhögskola i Gysinge och dess filialer. Folkhögskolan och PRO:s medlemskap och samarbete med ABF är navet i PRO:s bildnings- och utbildningsverksamhet och ska möta medlemmars och andra äldres behov av bildning, lärande och gemenskap. Verksamheten vid folkhögskolan är en del av det livslånga lärandet.

Folkhögskolan har också till uppgift att främja demokrati och äldres delaktighet i samhället.

Det är av stor betydelse att samhället fortsätter att ge ett generöst stöd till folkbildningen.

Lokaler för gemenskap

Det blir allt svårare för PRO och lokalt föreningsliv att få tillgång till ändamålsenliga och billiga lokaler. Samhällets stöd till lokaler minskar. Marknadshyror drabbar hårt. För PRO-föreningar liksom för annan föreningsverksamhet innebär det svårigheter för att bedriva verksamhet. I ett bredare sammanhang är det ett allvarligt samhällsproblem som bidrar till minskad sammanhållning i samhället och därmed urholkas demokratin.

PRO ska nationellt, regionalt och lokalt uppmärksamma på frågan om bristen på lokaler för föreningslivet att bedriva verksamhet i.

Digital kunskap för alla äldre

I Sverige uppskattas i dag tio procent av befolkningen stå utanför den digitala världen. Det motsvarar ungefär en miljon människor. Många av dessa är äldre över 65 år och medlemmar i PRO.

Digital kunskap är en demokratisk fråga och digitalt utanförskap är ett stort problem eftersom allt fler samhällstjänster blir e-tjänster. Den digitala utvecklingen går snabbt. Såväl brist på kunskap som tillgång till teknik gör att alla inte kan ta till sig information som förmedlas digitalt eller kommunicera med myndigheter, banker, organisationer och företag.

Det digitala utanförskapet kan bara minskas med hjälp av ökad kunskap och folkbildning.

PRO utbildar många medlemmar i IT, men det räcker inte. PRO anser att det behövs en digital folkbildningsinsats för att fler äldre ska inkluderas i den snabba digitala utvecklingen. Samhället behöver ge ökat stöd till pensionärsorganisationernas verksamhet med IT-utbildning.

PRO:s krav:

- Digital kunskap är en demokratisk fråga – staten ska satsa på en digital folkbildningsinsats. PRO har en väl fungerande infrastruktur för detta och både kan och vill bidra i detta arbete.
- Utbyggnad av infrastruktur som möjliggör säker telefoni och tillgång till internet i hela landet.
- Samhällets stöd till föreningslokaler ska öka.
- Äldre ska ha tillgång till internet.
- Staten ska bidra med resurser.

Hjälpmedel och välfärdsteknik

Bra hjälpmedel behövs för att öka äldres trygghet och öka den egna friheten. Kommuner och landsting måste se till att äldre får de hjälpmedel de behöver och har rätt till. Välfärdsteknik används allt oftare och ska bidra till äldre personers möjlighet att bibehålla sitt oberoende och leva ett självständigt liv. Användande av välfärdstekniken ska alltid utgå från den äldres självbestämmande, välbefinnande och integritet.

Väl fungerande hjälpmedel förebygger skador och bidrar till ett friskare liv. Kommuner och landsting/regioner måste se till att äldre får de hjälpmedel de behöver och har rätt till.

Men landstingen/regionerna överlåter allt fler hjälpmedel till marknaden. Resultatet blir att hjälpmedel som inte efterfrågas av tillräckligt många försvinner från marknaden. PRO är inte motståndare till att hjälpmedel kan saluföras i handeln. Det kan betyda att det blir lättare att få tag på dem. Men marknaden kan inte tillgodose alla skiftande behov av hjälpmedel. Kvaliteten riskerar också att bli sämre när landstingen/regionerna försvinner som en stor uppköpare som kan ställa hårda krav i fråga om kvalitet. För att alla äldre ska ha råd att skaffa de hjälpmedel de behöver ska de ingå i högkostnadsskyddet för hälso- och sjukvård.

För att den enskilde ska kunna få tillgång till bra och ändamålsenliga hjälpmedel krävs god information om vilka alternativ som finns, utifrån hens behov. Ett exempel är hörselhjälpmedel i form av hörselapparater som kan bli mycket kostsam för den enskilde. PRO anser att hörselvården ska vara offentligt finansierad.

Dagens hjälpmedel är ofta dåligt anpassade till äldres förutsättningar. Samhället behöver stimulera utveckling av nya, bättre och mer kostnadseffektiva hjälpmedel. Pensionärsorganisationer bör vara involverade i eller rådfrågas vid framtagande av ny välfärdsteknik.

Inom äldreomsorgen och i äldre personers dagliga liv håller den nya tekniken på att göra sitt intåg. En viktig fråga är på vems villkor och på vilket sätt tekniken ska användas? Tekniken kan bidra till ökad självständighet och bättre hälsa och bidra till att äldre personer kan bibehålla oberoende och leva ett självständigt liv. Tekniken ska underlätta kommunikationen med anhöriga, vård- och omsorgspersonal och öka äldres trygghet och delaktighet. PRO välkomnar ny teknik när den innebär förbättrad livskvalitet och sker på den äldres egna villkor. Äldre personer ska inte tvingas till lösningar man inte förstår eller känner sig bekväm med. Kostnader för välfärdsteknik ska inte falla på den enskilde. Det är också viktigt att den nya tekniken inte ersätter personal inom vården och omsorgen.

PRO:s krav:

- Utbilda och informera förtroendevalda om välfärdsteknik.
- Hjälpmedel ska ingå i högkostnadsskyddet för hälso- och sjukvård.
- Samhället ska stimulera utveckling av nya, bättre och mer kostnadseffektiva hjälpmedel.
- Den nya tekniken ska inte ersätta personal inom vården och omsorgen.
- Staten bör liksom i Norge och Danmark ta ett övergripande ansvar för införande av välfärdsteknik i Sverige.
- Kostnader för välfärdsteknik får inte falla på den enskilde.

Trygghet och säkerhet

Äldre ska känna trygghet och säkerhet i vardagen – oavsett om det är hemmet eller på annan plats i samhället. Det förebyggande arbetet är viktigt för att äldre inte ska uppleva oro eller få skador och sämre hälsa till följd av fall, brott eller kränkningar.

Varje år avlider cirka 1 600 personer efter fallolyckor i hemmet, och 50 000 skadas så allvarligt att de hamnar på sjukhus. Det är framför allt äldre som drabbas. Olyckorna innebär stort lidande för den äldre och kostar samhället många miljarder kronor varje år. Men många av olyckorna skulle kunna förebyggas. I en del kommuner finns så kallade fixartjänster. En anställd fixare hjälper till med praktiska uppgifter hos äldre som att byta glödlampor och sätta upp gardiner. Hjälpen erbjuds även till dem som inte har hemtjänst. Tjänsterna är en viktig del i det förebyggande arbetet. Ska tjänsterna vara en förebyggande åtgärd måste de vara avgiftsfria. Ett led i det förebyggande arbetet kräver att kommunen informerar de äldre om vilken hjälp de kan få. För att öka tryggheten för äldre som har hemtjänst är det viktigt att också hemtjänstpersonalen rapporterar förhållanden som kan leda till skador. I kommunerna kan PRO vara med och driva dessa frågor i pensionärsråden.

Äldre är en särskilt sårbar grupp när det gäller brott och bedrägerier av olika slag. Brott mot de allra äldsta bör uppmärksammas mer av rättsväsendet. Bedragarnas metoder finner inga gränser, men tillsammans kan vi vända trenden och stoppa bedrägerierna mot äldre. PRO har tillsammans med Polisen, SPF Seniorerna och Brottsofferjouren tagit fram en utbildningskampanj för organisationer som i sin verksamhet regelbundet arrangerar möten för äldre människor. Kampanjen Försök inte lura mig är viktig och fortsätter.

PRO:s KRAV:

- Nollvision mot fallolyckor – kommunerna ska erbjuda alla pensionärer som vill hembesök i syfte att informera om åtgärder för att säkra trygghet och säkerhet i hemmen.
- Fixartjänster i alla kommuner.

Våld och kränkningar mot äldre

Det förekommer både psykiskt och fysiskt våld mot äldre. Grova kränkningar och försummelser är också våld. Våld är inte acceptabelt i någon form. Kvinnor drabbas i större utsträckning än män av sämre hälsa efter våld och kränkningar. Äldre drabbas sällan av gatuvåld. Äldre utsätts för våld i det egna hemmet och ibland inom vården och omsorgen. Det kan även vara en fortsättning av tidigare våld mot en part i ett förhållande.

Många äldre lider av psykisk ohälsa och antalet äldre med psykiska sjukdomar och demenssjukdomar ökar. Bristande kunskap om konsekvenserna av dessa sjukdomar kan leda till olika former av våld. Det handlar inte bara om fysiskt våld utan också om kränkande behandling och underlåtelser.

Anhöriga spelar en ovärderlig roll inom äldreomsorgen, men ibland inträffar våld även mellan anhöriga och närstående. Bättre stöd till anhöriga skulle sannolikt bidra till att minska våldet.

Personal inom hälso- och sjukvården och äldreomsorgen måste utbildas så att de har möjlighet att upptäcka och förhindra våld och kränkningar mot äldre och så att de kan bemöta äldre som har varit utsatta för våld och kränkningar. Inom PRO uppmärksammar vi anhörigvårdarnas svåra situation och tar upp frågan om våld mot äldre till debatt.

PRO:s krav:

- Brotten mot äldre ska uppmärksammas mer av rättsväsendet.
- Bättre stöd och utbildning till anhöriga som vårdar äldre.
- Våld mot äldre är inte acceptabelt i någon form.
- Personal inom vården och omsorgen ska få utbildning för att kunna upptäcka våld och kränkningar mot äldre.

Tillgänglig hälso- och sjukvård för ett liv i hälsa

Hälso- och sjukvården är till för alla, ska ges på lika villkor och betalas solidariskt över skattsedeln. Behoven ska styra.

Äldre över 65 år har mycket olika behov av hälso- och sjukvårdsinsatser. Åldern är inte alltid avgörande, men flertalet av de äldre personer som nyligen har gått i pension lever i dag ett aktivt liv och är relativt friska. Samtidigt finns en grupp på cirka 300 000 personer sköra äldre som har ett omfattande sjuk- eller omsorgsbehov.

Hälso- och sjukvården måste därför i större grad anpassa sig till att äldre personer har olika behov och förutsättningar. I framtiden är det därför viktigt primärvården och närsjukvården byggs ut så att hälso- och sjukvården för äldre personer förbättras.

För äldre personer som är relativt friska kan det handla om att primärvården är mer tillgänglig för exempelvis hälsosamtal och för att enkelt kunna förändra en läkemedelsordination. För sköra äldre personer behöver vårdcentralerna och närakutmottagningar vara öppna och tillgängliga i högre grad. Personalkontinuiteten särskilt vid kontakt med läkare måste förbättras. Primärvården måste byggas ut och förstärkas när det gäller förebyggande, behandling och rehabiliterande insatser för äldre. Den geriatriska kompetensen måste öka hos vårdens och omsorgens professioner.

I dag vänder sig många sköra äldre personer till sjukhusens akutmottagningar. Perspektivet bör vändas, till exempel bör mobila multiprofessionella team kunna besöka den sköra äldre i hemmet.

Enligt lagstiftningen så har en person möjlighet att få en fast vårdkontakt om man har många kontakter med hälso- och sjukvården. Landstingen/regionerna borde se till att en fast vårdkontakt utses i högre grad för sköra äldre. Det kan bidra till en bättre kontinuitet i vården, vilket kan göra att onödiga besök vid akutsjukvården undviks. För att förbättra kontinuiteten måste också tillgången till personal med adekvat kompetens säkerställas.

En tillgänglig hälso- och sjukvård för äldre personer handlar också om högkostnadsskyddens nivåer för hälso- och sjukvård samt läkemedel. Dessa högkostnadsskydd får inte vara så höga att de utgör hinder för någon som behöver vård eller läkemedel.

Hälso- och sjukvården måste bli mer jämlik och jämställd. Det ska inte vara så att man ska bo i "rätt" landsting/region för att komma få åtnjuta den bästa vården som kan ges.

Screening

Alla äldre ska från och med 65 år erbjudas hälsosamtal och hälsoundersökning vart tredje år fram till 75 års ålder och därefter vartannat år. Alla män ska ges möjlighet till undersökning för prostatacancer från 50 år. Alla kvinnor ska erbjudas mammografi från 40 år och uppåt. Alla pensionärer ska erbjudas undersökning för upptäckt av kolorektalcancer (tjock- och ändtarmscancer) och aortabräck. Alla kvinnor från 20 år ska erbjudas gynekologisk cellprovskontroll.

Psykisk hälsa hos äldre

Depression och annan psykisk ohälsa drabbar många äldre, men uppmärksammas inte tillräckligt inom vården och omsorgen. Tyvärr finns det en uppfattning om att besvären hör till det naturliga åldrandet. Det medför onödigt lidande, inte bara för de drabbade utan även för närstående. Det förekommer också att psykoser och depression förväxlas med demens. Själv mord bland äldre kan förebyggas om vården upptäcker psykisk ohälsa i tid.

Psykiska sjukdomar hos äldre är för det mesta behandlingsbara. För att göra äldrepsykiatri mer tillgänglig för dem som drabbas behöver psykiatrisk kompetens med kunskap om äldre knytas till vårdcentraler och till de äldre vårdsteam som byggs upp för att samordna vården och omsorgen av äldre med sammansatta behov.

Primärvården bör tillföras kompetens i geriatrik, gerontologi, demenssjukdomar och äldrepsykiatri.

Palliativ vård och omsorg

Det ska vara allas rätt att i livets slutskede få stöd och hjälp utifrån de behov och önskemål varje enskild har. I fall där man inte kan föra sin egen talan är det viktigt att anhöriga ges möjlighet att företräda personens vilja, under förutsättning att den enskilde medgivit det.

Den palliativa vården utgör ett eget specialistområde där kunskapen i vården och omsorgen behöver öka. Samtal ska erbjudas till individen och närstående om hur den palliativa vården kan utformas så att lidande lindras och trygghet skapas. Symptomlindring är grunden i vården i livets slut. Stöd till närstående under vårdtiden och efter dödsfallet är en viktig del i den palliativa vården.

Läkemedel på gott och ont

Läkemedel är en viktig del i behandlingen av många sjukdomar. Rätt använda är läkemedel för många människor skillnaden mellan liv och död.

Ett sätt att förbättra läkemedelsbehandlingen av multisjuka äldre är att varje multisjuk patient får en läkare eller ett vårdteam med totalansvar för behandling och läkemedelsförskrivning.

Kunskapen om äldres läkemedelsbehandling måste bli bättre och forskningen om interaktioner av läkemedel hos äldre måste intensifieras. Det är nödvändigt för att motverka biverkningar till följd av en felaktig ordination. Patienterna själva måste få bättre information om syftet med behandlingen och om läkemedlets användning och förväntade resultat både vid utskrivningstillfället och vid utlämning av läkemedlet.

Systematiska läkemedelsgenomgångar ska genomföras minst en gång om året för att bidra till bättre hälsa och livskvalitet hos den enskilde multisjuka personen. Genomgångarna ska genomföras av den sjukvårds- och omsorgspersonal som finns runt den sjuka, i samarbete med apotekare eller farmaceut.

Vaccinationsprogram för äldre

Med en åldrande befolkning ökar behovet av förebyggande hälso- och sjukvård. Förebyggande hälso- och sjukvård medverkar till en friskare befolkning och till att vårdens resurser kan utnyttjas mer effektivt. I dag finns tre vacciner som riktar sig direkt mot äldres sjukdomar: bältros, influensa och pneumokocker. Därför är det viktigt att det skapas ett nationellt vaccinationsprogram för äldre som ger äldre tillgång till kostnadsfritt vaccinationsskydd.

Patientsäkerhet och kvalitetsarbete

Alla ska kunna känna sig trygga och lita på vården, men varje år skadas många människor i vården. Det är viktigt att sjukvården ständigt förbättrar patientsäkerheten.

Handläggningstiden för anmälan om fel och brister i vården från privatpersoner måste kortas. Information till äldre och deras närstående om vart man vänder sig när det uppstått fel eller brister i vård- och omsorg samt läkemedelshanteringen ska förbättras. Här är samverkan mellan patientnämnder och pensionärsorganisationerna viktig.

PRO:s krav:

- Alla äldre ska ha tillgång till hälso- och sjukvård i sin närhet, inom primärvården eller motsvarande, som har kompetens inom geriatrik, gerontologi, demenssjukdomar och äldrepsykiatri. Företräddelsevis i form av ett multiprofessionellt team.
- Hälso- och sjukvården ska vara jämlik över landet. Man ska inte behöva bo i "rätt" landsting/region för att få den bästa vården som kan ges.
- Säkra vårdgarantin.
- Hälso- och sjukvårdens högkostnadsskydd ska inte vara så höga att de utgör hinder för någon som behöver vård eller läkemedel.
- Fler läkemedel ska in i högkostnadsskyddet.
- Primärvården och närsjukvården ska förstärkas så att den förebyggande hälso- och sjukvården och behandlingen till äldre personer förbättras så att inte äldre behöver uppsöka akutsjukvården. Det ska vara lätt att få vård i sin närhet och på rätt vårdnivå.
- Varje multisjuk patient ska ha en läkare eller ett vårdteam med totalansvar för behandling och läkemedelsförskrivning.

- Samverkan mellan slutenvård, primärvård, kommunal hemsjukvård, tandvård och hemtjänst måste förbättras.
- Det ska finnas ett högkostnadsskydd för hälso- och sjukvård oavsett huvudman.

Tand- och munhälsa

Alla äldre ska ha tillgång till tandvård av god kvalitet. Begränsade ekonomiska resurser ska inte utgöra ett hinder. Därför måste tandvården föras in under hälso- och sjukvårdens högkostnadsskydd. Äldre som har ett omsorgsbehov ska få adekvat stöd att sköta sin munhälsa. Det behövs mer forskning om äldres tandhälsa.

Tack vare att den förebyggande tandvården har utvecklats genom åren kommer tandvårdsbehovet hos äldre personer öka genom att allt fler har egna tänder i behåll.

PRO arbetar för en tandvårdsreform där tandvården införlivas i hälso- och sjukvårdens högkostnadsskydd för att alla ska ha möjligheter att underhålla en god tandhälsa. Tanderna är en del av kroppen.

Tandvården behöver knytas närmare hälso- och sjukvården av fler skäl än ekonomiska. Ohälsa i munnen påverkar kroppen i övrigt och vice versa. En tandköttsinflammation innebär lika stora hälsorisker som andra infektionssår. Därför behöver information om en patients hälsotillstånd kunna delas mellan tandvården och hälso- och sjukvården. Ett gemensamt journalsystem för sjukvården och tandvården skulle underlätta ett sådant informationsutbyte.

Folktandvården har betytt mycket för att tandhälsan är mycket god i Sverige jämfört med andra länder. Det är angeläget att Folktandvården får vara kvar i alla landsting och regioner som en stor aktör inom tandvården. Landstingens/regionernas uppsökande tandvård är bra och ska fortsätta, men måste bli mer tillgänglig för äldre som bor kvar i sitt eget hem. Munhälsan inom äldreomsorgen måste prioriteras.

PRO:s krav:

- Tandvården ska införlivas i hälso- och sjukvårdens högkostnadsskydd.
- Ett gemensamt journalsystem för sjukvården och tandvården underlättar informationsutbyte.
- Folktandvården ska vara kvar i alla landsting och regioner.

God vård och omsorg för äldre

Äldre har rätt att leva ett bra liv hela livet i trygghet och med bibehållet oberoende. Samhället ska erbjuda god omsorg för alla äldre. Äldre ska ha en god levnadsnivå. Valfärden är till för alla – inte för ett fåtal med goda ekonomiska resurser.

När vi blir äldre och krafterna tryter ska samhället erbjuda omsorg av god kvalitet. Ingen ska behöva tvivla på att omsorgen finns där när man behöver den. Äldre ska vara delaktiga och ha inflytande över hur den egna omsorgen utformas. Äldre har kunskap om hur de vill leva sitt liv. Anhöriga ska också känna trygghet i att deras nära och kära har det bra på äldreboendet eller i den egna bostaden med hjälp av hemtjänsten.

Det behövs en egen lag om omsorgen om äldre människor med särskilda bestämmelser. Målet ska vara att tillförsäkra äldre människor en god levnadsnivå. Dagens minimibetonade standard, skälig levnadsnivå, vilket anges i socialtjänstlagen, ska ändras till god levnadsnivå.

Det finns flera åtgärder som skulle kunna underlätta livet och bibehålla oberoendet för äldre personer. Detta är frågor som PRO driver på nationell nivå, men också i de kommunala pensionärsråden.

Personer som fyllt 75 år ska fritt kunna förfoga över serviceinsatser, till exempel städning och inköp, upp till nio timmar per månad utan biståndsprövning.

Stödet för anhöriga behöver stärkas. Anhöriga är en ofta bortglömd grupp som behöver både stöd och avlastning från kommunerna.

Omsorgen och vården måste organiseras så att den äldre får besök av så få olika personer som möjligt.

PRO:s krav:

- Äldre människor ska tillförsäkras en god levnadsnivå vilket ska anges i socialtjänstlagen.
- Det behövs en egen lag om omsorgen om äldre människor.
- Personer som fyllt 75 år ska fritt kunna förfoga över serviceinsatser.
- Stödet till anhöriga måste förbättras.

Medarbetarnas roll i vården och omsorgen om äldre

Medarbetarna inom vården och omsorgen ska ha goda arbetsvillkor och god utbildning. Det skapar förutsättningar för en vård och omsorg av god kvalitet. För att kunna rekrytera medarbetare till äldreomsorgen i framtiden måste arbetet göras mer attraktivt och arbetsvillkoren förbättras.

För PRO är det av yttersta vikt att personalen inom vården och omsorgen är utbildad för sina uppgifter och har geriatrisk och gerontologisk kompetens. Det är även väsentligt med trygga anställnings- och arbetsvillkor, att medarbetarna får kontinuerlig fortbildning och har tillsvidareanställning, heltidstjänster och kollektivavtal. Det måste också skapas goda förutsättningar för ett professionellt ledarskap inom äldreomsorgen.

År 2030 kommer 170 000 utbildade att saknas inom vården, mest av alla branscher, enligt prognosen från Statistiska centralbyrån (SCB) 2012. Allra flest utbildade kommer att saknas inom äldreomsorgen, uppemot 150 000 personer. Intresset för gymnasiets omvårdnadsprogram är inte tillräckligt stort idag.

Eftersom stora personalgrupper uppnår pensionsåldern de närmaste åren måste möjligheten att rekrytera ny personal uppmärksammas – speciellt med tanke på att antalet personer i de yrkesverksamma åldrarna sannolikt kommer att minska. En höjning av lönenivåerna och en ökning av bemanningen skulle kunna bidra till att göra arbetet mer attraktivt. PRO menar också att statusen på vård- och omsorgsyrken måste höjas. Ett sätt är att undersköterskeyrket blir legitimerat. De kommunala pensionärsråden kan tillsammans med arbetsgivare och fackliga organisationer bidra i dialogen kring framtidens rekrytering till vården och omsorgen om äldre.

PRO:s krav:

- Personalen ska vara utbildad för sina uppgifter och ha geriatrisk och gerontologisk kompetens.
- Personalen ska ha trygga anställnings- och arbetsvillkor, få kontinuerlig fortbildning, ha tillsvidareanställningar, heltidstjänster och kollektivavtal.
- Arbetet inom vården och omsorgen måste göras mer attraktivt. Ett sätt är att legitimera undersköterskeyrket. Sjukvårdsbitrådets viktiga roll måste lyftas fram.
- PRO driver kravet på seriösa och moderna aktörer inom vård och omsorg.

Mångfald och vinstintressen inom vård och omsorg

PRO anser att offentligt finansierad vård ska drivas utan vinstsyfte samtidigt som möjligheterna att välja, och välja bort, en vårdgivare bibehålls och vidareutvecklas.

Antalet alternativa utförare av vård och omsorg ökar i Sverige. De flesta av dessa utförare är vinstdrivna privata företag, men det finns också stiftelser och företag som drivs av idéburna organisationer eller kooperativ. PRO är inte avvisande till att andra utförare än kommuner och landsting/regioner ska få bedriva offentligt finansierad icke vinstdriven sjukvård och äldreomsorg.

Men det ska alltid finnas vårdcentraler och sjukhus som landstinget/regionen äger och driver och hemtjänst och äldreboende som kommunen driver. Finansiering ska kommunerna och landstingen/regionerna alltid svara för. Vinstintresse får aldrig styra utformningen av sjukvården och äldreomsorgen. Eventuell vinst ska återinvesteras i verksamheten. Kommuner och landsting/regioner ska fastställa bestämda kvalitetskrav som alla utförare är skyldiga att följa.

Upphandling

Det är i mötet mellan omsorgspersonal och den äldre som kvalitet i vård och omsorg avgörs. För en god kvalitet krävs en hög kontinuitet, att personalen har tillräckligt med tid och att de kan anpassa vården och omsorgen efter den äldres önskemål och behov.

Upphandling av vård och omsorg är komplext eftersom det handlar om tjänster som är svåra att definiera i ett avtal, samtidigt som upphandling utgör ett kraftfullt styrmedel. För en god kvalitet krävs det att styrningen och därmed upphandlingen är utformad för att främja ett gott omsorgsmöte mellan personal och den äldre.

Personalkostnader är den största utgiftsposten inom äldreomsorgen. I upphandlingar där priset, inte kvalitet, får för stor betydelse riskerar det att gå ut över personalens förutsättningar att ge en god vård och omsorg och därmed påverka kvaliteten negativt.

Lagen om offentlig upphandling (LOU)

Reglerna för offentlig upphandling försämrar kontinuitet och långsiktighet, till exempel när ett avtal med en entreprenör som driver ett särskilda boenden går ut och ska upphandlas på nytt. Vid de flesta upphandlingar får dessutom priset alltför stor betydelse.

De offentligt finansierade sjukhusen ska drivas offentligt eller av icke vinstdrivna vårdgivare. Sjukhus med en naturlig monopolställning utanför storstadsområdena ska, liksom universitets- eller regionsjukhus, alltid drivas i offentlig regi.

Lagen om valfrihetssystem (LOV) inom äldreomsorgen

PRO anser att LOV inom äldreomsorgen ska avskaffas. Forskningen visar att äldre hellre vill välja innehållet i äldreomsorgen än utförare. Kommuner ska alltid kunna erbjuda kommunalt drivna tjänster som ingår i stöd och hjälp i hemmet och annan lättåtkomlig service.

Vårdvalet i primärvården

För den enskilda patienten kan det vara viktigt att få göra egna val inom primärvården. Men möjligheten att välja är inte beroende av att företag får etablera sig fritt.

Krav på konkurrensneutralitet och flera aktörer förhindrar god samverkan mellan primärvård och den kommunala omsorgen, vilket särskilt påverkar äldre med flera sjukdomar och deras anhöriga som är beroende av insatser från olika aktörer.

Landstingen/regionerna behöver styra var verksamheterna ska etableras utifrån befolkningens behov. Annars finns risken att vissa områden får en försämrad öppenvård, medan andra områden får ett överflöd av vårdcentraler. De senaste åren har vi sett hur glesbygd och socialt utsatta områden drabbats av denna utveckling. Den förebyggande vården kan bli lidande när vårdgivarna konkurrerar om enskilda patienter, eftersom förebyggande insatser tar resurser från patientkontaktarna. Risken är stor att vårdgivare försöker välja bort patienter som inte betraktas som lönsamma. I stället prioriterar de patienter som inte kräver mycket tid och stora resurser. De som drabbas blir då äldre med många sjukdomar, kroniskt sjuka, psykiskt sjuka och svenskar som invandrat och inte behärskar svenska. PRO anser att äldre ska ha möjlighet att välja vårdcentral, men är kritiska till den fria etableringsrätten och vill att den avskaffas.

Etableringsfrihet

Etableringsfrihet innebär att vilken vårdgivare som helst, som uppfyller kvalitetskrav som kommun eller landsting har satt upp, kan etablera sig. PRO menar att detta är problematiskt eftersom kommunen eller landstinget förlorar kontroll över var utförare väljer att etablera sig och att det blir svårare att samordna vård och omsorg för sköra äldre. Risken är att det blir en ojämlig tillgång till vård och omsorg inom kommunen och landstinget. En återinförd etableringskontroll kan förbättra förutsättningarna för en ökad samordning mellan exempelvis primärvården, hemsjukvården och hemtjänsten.

PRO:s krav:

- Vinstintressen får aldrig styra utformningen av vård och omsorg.
- Skattemedel ska användas så att de kommer äldre, patienter och mottagarna av vård och omsorg till godo och eventuella överskott ska återinvesteras i verksamheten så att förutsättningar skapas för att utveckla dess kvalitet.
- All vård och omsorg, oavsett huvudman, ska omfattas av samma kontroll och uppföljning.
- Det ska alltid finnas vårdcentraler och sjukhus som landstinget/regionen äger och driver samt hemtjänst och äldreboende som kommunen driver.
- Lagen om valfrihetssystem (LOV) ska avskaffas inom äldreomsorgen och primärvården.
- Återinför etableringskontroll.

Konsumentmakt

Konsumenter ska ges ökad makt och ökad tillgång till kunskap. PRO:s medlemmar ska bli kunniga och medvetna konsumenter för att kunna påverka.

På allt mer avreglerade marknader ställs vi inför allt fler val som kräver att vi har tid och kunskap. Aggressiva försäljningsmetoder lockar människor in i avtalsförhållanden som det kan vara svårt att ta sig ur. Särskilt utsatta är de allra äldsta, som kan ha svårt att freda sig mot påflugna försäljare. PRO menar att det ska krävas skriftlig bekräftelse innan avtalet är giltigt.

De allra äldsta är en särskilt känslig grupp när det gäller bedrägerier i olika former. Därför behövs en lagstiftning som står på konsumenternas sida. Det är också av vikt att den kommunala konsumentrådgivningen utvecklas och görs tillgänglig, för att gynna svagare konsumenter.

Allt fler betalningar sker med kort och via nätet. Kontanter och kontanthantering blir allt mindre förekommande. PRO motsätter sig inte den utvecklingen men anser att hänsyn måste tas till de äldre som står utanför det digitala samhället. Speciella lösningar krävs från både samhället och kommersiella aktörer för att göra det möjligt att sköta sina betalningar för dem som inte har kort eller internet.

Det krävs lagstiftning för att bankerna ska ta sitt ansvar för kontanter i hela landet. Kontanter är ett lagligt betalningsmedel och ska kunna användas så länge riksdagen inte har beslutat om annat. Varje kommunal centralort ska ha ett bankkontor eller motsvarande med full kontanthantering.

Sättet vi väljer att konsumera på spelar roll både för miljön och för de människor som finns i produktionen. PRO ska föregå med gott exempel genom att konsumera produkter märkta Fairtrade i sin verksamhet.

PRO:s krav:

- Den kommunala konsumentvägledningen ska utvecklas.
- Vi ska verka för ny lagstiftning som kräver skriftlig bekräftelse vid telefonförsäljning innan avtal är giltigt.
- Ny lagstiftning om att bankerna ska ta sitt ansvar för tillgång till och hantering av kontanter i hela landet.

Integration

PRO är en välkomnande och öppen organisation och välkomnar medlemmar med rötter i andra länder.

Cirka 12 procent av alla äldre över 65 år har utländsk bakgrund och det blir fler. Detta påverkar hela samhället, äldreomsorgen med mera. PRO är en öppen och välkomnande organisation och välkomnar medlemmar med rötter i andra länder.

I och med det oroliga världsläget har fler flyktingar kommit till Sverige. Det engagerar många PRO-medlemmar. I flera distrikt bidrar PRO som en del i civilsamhället att välkomna och stötta nyanlända. PRO ska fortsätta att utveckla integrationsarbetet i hela organisationen bland annat tillsammans med ABF och med andra organisationer och kommuner.

Målet för detta arbete är att förståelsen ska öka inom PRO för andra kulturer och därmed bidra till förbättrad integrationen. Det ska motverka att grupper ställs mot varandra. Det ska leda till att PRO får fler medlemmar med bakgrund, kompetens och erfarenheter från andra länder. PRO ska, som en del i samhället, bidra till ett bra mottagande för de flyktingar som kommer till Sverige. Bidra till ett bra mottagande för de flyktingar som kommer till Sverige. En del av detta arbete kan vara att skapa mötesplatser över generationsgränserna, till exempel genom att PRO ordnar träffar.

PRO och miljön

För en organisation som PRO är klimat- och miljöarbetet centralt, inte minst mot bakgrund av att kommande generationer ska kunna leva ett bra liv.

PRO har ett stort engagemang för klimat- och miljöfrågor och tar sitt ansvar för att förebygga och minska miljöpåverkan och verka för en hållbar utveckling. Klimat- och miljöfrågorna ska genomsyra alla delar av organisationen. PRO strävar efter att bli en klimatsmart och klimatneutral organisation. PRO ska analysera vad organisationen kan göra för att stödja miljöarbetet enligt Agenda 2030.

PRO ska följa miljölagstiftning och de lagar, förordningar och föreskrifter som organisationen berörs av. PRO ska i all verksamhet hushålla med naturresurser och energi. PRO ska sätta människors hälsa och säkerhet i centrum. PRO ska utbilda, informera och stimulera både medlemmar och medarbetare i organisationen till engagemang, delaktighet och ansvar i miljöarbetet. PRO ska ställa lika höga miljökrav på samarbetspartners som vi ställer på vår egen verksamhet. PRO ska öppet redovisa miljöarbetet och vår miljöpåverkan.

Ett av de mer akuta hoten mot miljön är den globala uppvärmningen och för att hejda klimatförändringarna måste utsläppen av växthusgaser minska. En stor källa till koldioxidutsläpp är användningen av fossil energi. För att snabba på omställningen mot förnybara energikällor ska PRO verka för att AP-fonderna gör sig av med investeringar i fossilindustrin även om det på kort sikt kan innebära att avkastningen blir något lägre.

PRO:s krav:

- PRO ska arbeta för att ändra direktiven till AP-fonderna i syfte att de ska upphöra med alla investeringar i fossilindustrin.

PRO tar plats i världen

PRO:s tilltro till solidaritet, rättvisa och medmänsklighet sträcker sig längre än Sveriges gräns. PRO är med och påverkar livsvillkoren för äldre även internationellt.

Som svensk pensionärsorganisation är det naturligt att PRO fokuserar huvuddelen av sin kraft på sådant som direkt berör pensionärer i Sverige. Men ingen människa är en ö. Varje svensk pensionär ingår i ett större sammanhang, i Sverige och i världen, och för PRO:s del är det naturligt att påverka även det större sammanhanget.

Världen binds samman mer och mer för varje dag. Världsekonomin påverkar oss alla, liksom klimathotet, migrationen och mycket annat. Genom internet och ett ökat resande knyts människor närmare varandra. Ingen seriös rörelse kan påstå att lösningen på de stora ödesfrågorna finns i den egna nationen.

PRO tänker globalt, även om vi för det mesta agerar lokalt. En av de stora globala utmaningarna är den växande andelen äldre i världen. Till största delen sker tillväxten i fattiga länder utan fungerande sjukvård, äldreomsorg och med bristfälliga pensionssystem eller inga pensioner alls. PRO agerar genom HelpAge International, som är den globala organisation vi tillhör, för att få beslutsfattarna att förstå och inse vikten av att äldrefrågorna uppmärksammas på internationell nivå.

På EU-nivå är vår roll att tillsammans med andra nordiska pensionärsorganisationer stå upp för en samhällsmodell som bygger på generell välfärd, solidariskt finansierad. I Europa ser vi bekymmersamma tendenser när till exempel professionell kompetens inom vård och omsorg dras ner och ersätts av frivilliga insatser. På samma sätt står de nordiska organisationer som PRO samverkar med upp för solidaritet och generella välfärdssystem. Den samverkan som finns på nordisk nivå, i en samarbetskommitté där åtta nordiska pensionärsorganisationer ingår, är viktig för att utbyta erfarenheter mellan länderna.

